SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 3
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

PEDAGOGIK OLIY TA'LIM TALABALARIDA KREATIV FIKRLASHNI BAHOLASHNING MEZON VA KO'RSATKICHLARI

Erkinov Ozodbek Faxriddin o'g'li

Andijon davlat pedagogika instituti pedagogika fakulteti Pedagogika yo'nalishi talabasi
ozodbekerkiboyev205@gmail.com

Annotatsiya
Mazkur maqolada pedagogik oliy ta'lim talabalarida kreativ fikrlashni baholashning mezon va ko'rsatkichlari ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan. Kreativ fikrlashni baholashning mazmuni, asosiy mezonlari hamda ularni aniqlashga xizmat qiluvchi ko'rsatkichlarning pedagogik ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqotda talabalarning kreativ fikrlash darajasini aniqlashda fikrlar ravonligi, fikrlash moslashuvchanligi, g'oyalarning originalligi, ularni takomillashtirish va rivojlantirish qobiliyati asosiy mezonlar sifatida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, muammoli vaziyatlarga mustaqil va yangicha yondashish, muqobil yechimlarni ilgari surish, ijodiy tashabbus ko'rsatish, o'z g'oyalarini asoslash hamda refleksiv faoliyat yuritish kabi ko'rsatkichlarning ahamiyati ochib berilgan. Maqolada kreativ fikrlashni baholash mezonlarini aniq va tizimli belgilash talabalarning ijodiy salohiyatini aniqlash, rivojlanish dinamikasini kuzatish hamda ta'lim jarayonini individuallashtirish uchun muhim pedagogik shart ekanligi asoslangan.

Kalit so'zlar
kreativ fikrlash, pedagogik oliy ta'lim, talaba, kreativlik, baholash mezonlari, baholash ko'rsatkichlari, fikrlash ravonligi, fikrlash moslashuvchanligi, originallik, ijodiy tashabbus, muammoli vaziyat, muqobil yechim, mustaqil fikrlash, ijodiy salohiyat, refleksiya, kreativ kompetensiya.

Kirish

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan, yangilikka intiluvchan va o'z kasbiy faoliyatida nostandart yechimlarni qo'llay oladigan mutaxassislarni tayyorlash muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa,

pedagogik oliy ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalarning kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish va baholash masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki bo‘lajak pedagogning kreativ fikrlashi kelgusida ta’lim jarayonini innovatsion tashkil etishi, o‘quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olishi va pedagogik muammolarga samarali yechim topishida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

Kreativ fikrlash shaxsning mavjud bilim, tajriba va tasavvurlaridan foydalangan holda yangi g‘oyalarni ilgari surishi, muammolarga turli nuqtayi nazardan yondashishi, muqobil yechimlarni ishlab chiqishi hamda o‘ziga xos fikrlarni shakllantira olishini ifodalovchi murakkab intellektual jarayondir. Ta’lim jarayonida kreativ fikrlashni rivojlantirish faqat talabaning ijodiy faoliyatini rag‘batlantirish bilangina cheklanmay, uning shakllanish darajasini muntazam aniqlash va baholashni ham talab etadi.

Kreativ fikrlashni baholash jarayonining samaradorligi, avvalo, baholash mezonlari va ko‘rsatkichlarining aniq belgilanganligiga bog‘liq. Mezonlar talabaning kreativ fikrlashida baholanishi lozim bo‘lgan asosiy jihatlarni belgilab bersa, ko‘rsatkichlar mazkur jihatlarning amaliy faoliyatda qay darajada namoyon bo‘layotganini aniqlash imkonini beradi. Shu sababli pedagogik oliy ta’lim talabalarining kreativ fikrlashini baholashda ilmiy asoslangan, aniq va amaliy jihatdan qo‘llash mumkin bo‘lgan mezonlar tizimini ishlab chiqish muhimdir.

Kreativ fikrlashni baholashda fikrlar ravonligi, fikrlash moslashuvchanligi, originallik va g‘oyalarni takomillashtirish kabi mezonlardan foydalanish mumkin. Fikrlar ravonligi talabaning muayyan vaqt davomida ko‘plab g‘oyalarni ilgari surish qobiliyatini ifodalasa, fikrlash moslashuvchanligi turli yondashuv va strategiyalardan foydalana olish imkoniyatini aks ettiradi. Originallik esa ilgari surilgan g‘oyalarning o‘ziga xosligi va noodatiyligi bilan tavsiflanadi. G‘oyalarni takomillashtirish qobiliyati esa mavjud fikrni rivojlantirish, unga yangi elementlar qo‘shish va uni amaliy jihatdan mukammallashtirish imkoniyatini ko‘rsatadi.

Pedagogik oliy ta’lim sharoitida kreativ fikrlashni baholashning mazkur mezonlarini bo‘lajak pedagoglarning kasbiy faoliyati bilan bog‘lash ham muhim ahamiyatga ega. Jumladan, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, muammoli vaziyatlarga bir nechta yechim taklif etish, darsni tashkil etishning yangi usullarini ishlab chiqish, o‘quvchilarning

faolligini oshirishga qaratilgan ijodiy topshiriqlar yaratish kabi faoliyatlar talabaning kreativ fikrlash darajasini aniqlash imkonini beradi.

Shuningdek, kreativ fikrlashni baholash faqat yakuniy natijani aniqlash vositasi sifatida emas, balki talabaning rivojlanish jarayonini kuzatish va qo‘llab-quvvatlash vositasi sifatida ham qaralishi lozim. Baholash natijalari asosida talabaning kuchli va rivojlantirilishi zarur bo‘lgan jihatlarini aniqlash, individual ta’lim strategiyalarini belgilash hamda kreativ fikrlashni rivojlantirishga qaratilgan pedagogik shart-sharoitlarni takomillashtirish mumkin.

Shu nuqtayi nazardan, pedagogik oliy ta’lim talabalarida kreativ fikrlashni baholashning mezon va ko‘rsatkichlarini ilmiy jihatdan asoslash, ularning mazmunini aniqlashtirish hamda ta’lim amaliyotida qo‘llash mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-pedagogik masalalardan biridir. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi pedagogik oliy ta’lim talabalarida kreativ fikrlashni baholash uchun muhim bo‘lgan mezon va ko‘rsatkichlarni aniqlash hamda ularning pedagogik mazmunini yoritishdan iborat.

Asosiy qism

Kreativ fikrlashni baholash mezonlarining pedagogik mazmuni

Pedagogik oliy ta’lim talabalarida kreativ fikrlashni baholash murakkab va ko‘p komponentli jarayon bo‘lib, unda talabaning yangi g‘oyalarni ishlab chiqishi, mavjud muammolarga yangicha yondashishi, muqobil yechimlarni taklif qilishi va o‘z fikrlarini takomillashtira olishi kabi jihatlar hisobga olinadi. Shu sababli kreativ fikrlashni baholashda yagona ko‘rsatkichdan foydalanish yetarli emas, balki bir-biri bilan o‘zaro bog‘liq bo‘lgan bir nechta mezonlardan tashkil topgan tizimdan foydalanish maqsadga muvofiq.

Kreativ fikrlashni baholash mezonlari talabaning ijodiy tafakkurini namoyon etuvchi asosiy sifatlarni ifodalaydi. Ko‘rsatkichlar esa mazkur sifatlarning ta’lim jarayonida qanday darajada namoyon bo‘layotganini aniqlashga xizmat qiladi.

Pedagogik oliy ta’lim talabalarining kreativ fikrlashini baholashda quyidagi asosiy mezon va ko‘rsatkichlardan foydalanish mumkin:

Baholash mezoni	Asosiy ko‘rsatkichlar
Fikrlash ravonligi	Muayyan muammo yuzasidan ko‘p sonli g‘oyalarni ilgari surishi; qisqa vaqt ichida bir nechta fikr va takliflarni shakllantirishi; savol va topshiriqlarga tezkor javoblar ishlab chiqishi
Fikrlash moslashuvchanligi	Muammoga turli nuqtayi nazardan yondashishi; turli usul va strategiyalardan foydalanishi; bir yechimdan boshqasiga moslasha olishi; yangi sharoitga mos fikr bildira olishi.
Fikrlash originalligi	Noodatiy va o‘ziga xos g‘oyalarni ilgari surishi; mavjud stereotiplardan tashqarida fikrlashi; muammoga yangicha yechim taklif qilishi.
G‘oyalarni takomillashtirish	Mavjud g‘oyani rivojlantirishi; unga yangi elementlar qo‘shishi; taklifning mazmunini boyitishi; g‘oyani amaliy jihatdan takomillashtira olishi.
Muammoli vaziyatlarni hal qilish	Muammoni mustaqil aniqlashi; muammoning sabablarini tahlil qilishi; bir nechta muqobil yechimlarni ishlab chiqishi; maqbul yechimni asoslay olishi.
Ijodiy tashabbus	Yangi g‘oya va takliflarni mustaqil ilgari surishi; qo‘shimcha faoliyatga intilishi; yangi usul va vositalarni sinab ko‘rishi; tashabbuskorlik ko‘rsatishi.
Mustaqil fikrlash	Tayyor fikrlarni takrorlamasligi; mustaqil xulosa chiqarishi; o‘z pozitsiyasini shakllantirishi; fikrlarini dalillar bilan asoslay olishi.
Refleksiv faoliyat	O‘z faoliyati va natijalarini tahlil qilishi; xatolarini aniqlashi; o‘z g‘oyalarini qayta ko‘rib chiqishi; kelgusidagi faoliyatini takomillashtirish yo‘llarini belgilashi

Fikrlash ravonligi va uni baholash ko‘rsatkichlari

Fikrlash ravonligi kreativ fikrlashning muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, talabaning muayyan muammo yoki vaziyat yuzasidan qisqa vaqt ichida ko‘plab g‘oyalarni ishlab chiqish qobiliyatini anglatadi. Mazkur mezon talabaning fikr ishlab chiqarish faolligi va mavjud bilimlardan turli yo‘nalishlarda foydalanish imkoniyatini namoyon etadi.

Pedagogik ta’lim jarayonida fikrlash ravonligini aniqlash uchun ochiq savollar, muammoli topshiriqlar, “Aqliy hujum” kabi metodlardan foydalanish mumkin. Masalan, talabaga muayyan pedagogik vaziyat taqdim etilib, undan ushbu vaziyatni hal qilishning imkon qadar ko‘p variantlarini taklif qilish so‘raladi. Bunda faqat javoblarning soni emas, balki ularning vaziyatga mosligi ham e’tiborga olinadi.

Fikrlash moslashuvchanligini baholash

Fikrlash moslashuvchanligi talabaning muammoga turli nuqtayi nazardan qarashi va turli fikrlash strategiyalaridan foydalana olish qobiliyatidir. Ushbu mezon bo‘lajak

pedagoglar uchun ayniqsa muhim, chunki pedagogik faoliyat davomida turli yosh, qobiliyat va ehtiyojga ega bo‘lgan ta’lim oluvchilar bilan ishlashga to‘g‘ri keladi.

Mazkur ko‘rsatkichni baholashda talabaga bitta muammoni turli usullar yordamida hal qilish, vaziyatga boshqa nuqtayi nazardan qarash yoki mavjud yechimni o‘zgartirilgan sharoitga moslashtirish kabi topshiriqlar berish mumkin.

Masalan, “Talabalarning darsdagi faolligini qanday oshirish mumkin?” degan savolga pedagogik, psixologik, texnologik va tashkiliy jihatdan turli yechimlar taklif qilish topshirig‘i talabaning fikrlash moslashuvchanligini aniqlashga yordam beradi.

Fikrlash originalligini baholash

Originallik talabaning boshqalardan farqli, noodatiy va o‘ziga xos g‘oyalarni ilgari surish qobiliyatini ifodalaydi. Kreativ fikrlashni baholashda mazkur mezon alohida ahamiyatga ega, chunki ko‘plab g‘oyalarni ishlab chiqishning o‘zi yetarli emas; ular orasida yangilik va o‘ziga xoslikni namoyon etuvchi g‘oyalar mavjud bo‘lishi ham muhim.

Pedagogik oliy ta’limda originallikni baholash uchun talabaga an’anaviy usullardan farqli ravishda yangi dars metodi, ijodiy topshiriq, ta’limiy loyiha yoki pedagogik vaziyatning noodatiy yechimini ishlab chiqish taklif qilinishi mumkin.

Bunda talabaning g‘oyasi mavjud bilimlarni shunchaki takrorlamasligi, balki ularni yangi sharoitda qayta tashkil etishi va o‘ziga xos yechimni yuzaga keltirishi muhim mezon sifatida qaraladi.

G‘oyalarni takomillashtirish ko‘nikmasini baholash

Kreativ fikrlash faqat yangi g‘oya yaratishdan iborat emas. G‘oyani rivojlantirish, uni takomillashtirish va amaliy jihatdan samarali shaklga keltirish ham kreativ faoliyatning muhim tarkibiy qismidir.

Talabaning mazkur ko‘nikmasini baholashda unga dastlabki loyiha, dars ishlanmasi yoki pedagogik g‘oya berilib, uni yanada takomillashtirish topshirig‘i berilishi mumkin. Bunda talaba mavjud g‘oyadagi kamchiliklarni aniqlashi, yangi elementlar qo‘shishi va yakuniy natijani yaxshilashi kerak.

Muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyati

Bo‘lajak pedagog faoliyatida turli pedagogik muammolarni hal qilish zarurati muntazam uchrab turadi. Shu sababli kreativ fikrlashni baholashda talabaning muammoli vaziyatlarni mustaqil tahlil qilish va ularga muqobil yechimlar ishlab chiqish qobiliyatini aniqlash muhimdir.

Baholash jarayonida real yoki modellashtirilgan pedagogik vaziyatlardan foydalanish mumkin. Talabadan muammoni aniqlash, uning sabablarini tahlil qilish, bir nechta yechimlarni taklif qilish, har bir yechimning afzallik va cheklovlarini ko‘rsatish hamda eng maqbul variantni asoslash talab etiladi.

Ijodiy tashabbus va mustaqil fikrlash

Kreativ fikrlashning muhim belgilaridan biri talabaning o‘qituvchi ko‘rsatmasini kutib o‘tirmasdan, mustaqil ravishda yangi fikr va takliflarni ilgari surishidir. Ijodiy tashabbus talabaning yangi faoliyat turlarini sinab ko‘rishga tayyorligi, o‘z g‘oyalarini amaliyotga tatbiq etishga intilishi orqali namoyon bo‘ladi.

Mustaqil fikrlash esa talabaning tayyor xulosalarni qabul qilish bilan cheklanmasdan, o‘z nuqtayi nazarini shakllantirishi va uni dalillar asosida himoya qila olishi bilan tavsiflanadi. Ushbu ikki ko‘rsatkich bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, kreativ ta’lim muhitida ularni rivojlantirish uchun talabalarga tanlash va qaror qabul qilish imkoniyatlarini berish maqsadga muvofiq.

Kreativ fikrlash darajalarini baholash

Talabalarning kreativ fikrlashini baholashda mezon va ko‘rsatkichlar bilan bir qatorda, rivojlanish darajalarini ham aniqlash mumkin. Shartli ravishda kreativ fikrlashning past, o‘rta va yuqori darajalari ajratiladi.

Talaba asosan tayyor bilim va namunaviy yechimlarga tayanadi. Muammoga nisbatan yangi yondashuv taklif qilishda qiynaladi, g‘oyalari cheklangan va mustaqil fikrlashi yetarli darajada namoyon bo‘lmaydi.

O‘rta: Talaba muammoga nisbatan bir nechta yechimlarni taklif qila oladi, ayrim hollarda noodatiy fikr bildiradi. Mustaqil izlanish va kreativ yondashuv mavjud, biroq u doimiy va barqaror xarakterga ega emas.

Yuqori: Talaba muammolarni mustaqil tahlil qiladi, ko‘plab va xilma-xil g‘oyalarni ilgari suradi, noodatiy yechimlar ishlab chiqadi, o‘z fikrlarini asoslaydi hamda mavjud g‘oyalarni takomillashtirib, yangi sharoitga moslashtira oladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, pedagogik oliy ta’lim talabalarida kreativ fikrlashni baholash ularning ijodiy salohiyati, mustaqil fikrlashi va pedagogik muammolarga yangicha yondashish qobiliyatini aniqlashning muhim vositasidir. Bunday baholashning samaradorligi, avvalo, mezon va ko‘rsatkichlarning aniq, izchil hamda talabaning real faoliyatini aks ettiradigan tarzda belgilanishiga bog‘liq.

Tadqiqot tahlillari asosida kreativ fikrlashni baholashda fikrlash ravonligi, moslashuvchanligi, originalligi, g‘oyalarni takomillashtirish, muammoli vaziyatlarni hal qilish, ijodiy tashabbus, mustaqil fikrlash va refleksiya kabi mezonlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Ushbu mezonlar talabaning kreativ fikrlashini har tomonlama baholash va uning rivojlanish darajasini aniqlash imkonini beradi.

Kreativ fikrlash darajasini past, o‘rta va yuqori bosqichlar asosida aniqlash esa talabalarning individual rivojlanish xususiyatlarini kuzatish va ularga mos pedagogik yondashuvlarni belgilashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, baholash faqat natijani qayd etish bilan cheklanmasdan, talabaning keyingi rivojlanishini rag‘batlantiruvchi jarayon sifatida tashkil etilishi lozim.

Shuningdek, ochiq topshiriqlar, muammoli vaziyatlar, keyslar, loyihalar, ijodiy ishlar, portfolio va refleksiv topshiriqlardan kompleks foydalanish kreativ fikrlashni baholashning imkoniyatlarini kengaytiradi. Bunday yondashuv bo‘lajak pedagoglarning kreativ kompetensiyasini rivojlantirish, ularning kasbiy faoliyatga tayyorgarligini kuchaytirish va ta’lim jarayonining innovatsion yo‘nalishini ta’minlashga yordam beradi.

Umuman olganda, pedagogik oliy ta’limda kreativ fikrlashni baholashning ilmiy asoslangan mezon va ko‘rsatkichlarini amaliyotga joriy etish talabalarning ijodiy imkoniyatlarini aniqlash, rivojlanish dinamikasini monitoring qilish va ta’lim jarayonini takomillashtirish uchun muhim metodik asos bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Runco M. A., Acar S. Divergent Thinking as an Indicator of Creative Potential // Creativity Research Journal. – 2012. – Vol. 24, No. 1. – P. 66–75. – DOI: 10.1080/10400419.2012.652929.

2. Cropley A. In Praise of Convergent Thinking // Creativity Research Journal. – 2006. – Vol. 18, No. 3. – P. 391–404.

3. Hennessey B. A., Amabile T. M. Creativity // Annual Review of Psychology. – 2010. – Vol. 61. – P. 569–598. – DOI: 10.1146/annurev.psych.093008.100416.

4. PISA 2022 Assessment and Analytical Framework: PISA 2022 Creative Thinking Framework. – Paris: OECD Publishing, 2023. – DOI: 10.1787/dfe0bf9c-en.

5. PISA 2022 Results (Volume III): Creative Minds, Creative Schools. – Paris: OECD Publishing, 2024. – DOI: 10.1787/765ee8c2-en.